

AUSTRÅT

Av Wilhelm Swensen

Med kall gufs fra havet — med kråker som skjener rundt tårnet — med måneskinns glimt i vinduene så en aner spøkeri bak dem — slik vil nok mange gjerne tenke seg Austråt. Det er ikke så urimelig. Austråtnavnet fremkaller minner fra historien som ennå lar oss føle den kalle gufsen og fru Inger spøker nok ennå på borgen, selv om den aldri har vært hennes bolig.

Henrik Ibsen har vekket tillive fru Ingers saga på en så gripende og intens måte at vi i dag ikke kan nevne Austråtnavnet uten at hennes navn og virke faller i tanken. Og den tid i vår historie da fru Inger rådde på Austråt, var en så ram og urolig tid, at bilde av uhygge knyttes sammen med stedet og føres over på borgen, skjønt den er bygget hundre år etter hennes død.

Hvordan husene så ut i den første tid det bodde folk på Austråt vet vi ikke. Gården nevnes første gang da Jernskjegge ble gravlagt der ute, etter at Olav Trygvason hadde latt ham hugge ned utenfor hovet på Mære. Gjennom middelalderen gjør gården seg gjeldende som et mektig gods. Omkring 1200 ble det bygget en steinkirke med et stort vesttårn som kan ha gjort tjeneste som strategisk forsvarsverk.

Fru Inger hadde vel tømmerbygninger på sin gård, men så mektig og velstående hun var, har nok interiørene vært etter tidens krav. Om Henrik Ibsen har vært på Austråt er vel tvilsomt. De bilder han gir av fru Ingers gård synes å være inspirert av Ove Bjelkes borg som han kan ha kjent fra beskrivelser. Han har i skue-

spillet gitt gården en riddersal med høye vinduer og dype vindusnisjer, slik borgens riddersal har i dag, og han har nedgang til en gravkjeller, skjønt det er bevislig at fru Inger selv ble gravlagt ved Ørland kirke, så noe gravkammer slik vi finner det på Ove Bjelkes borg, kan det ikke ha vært på den gamle gården.

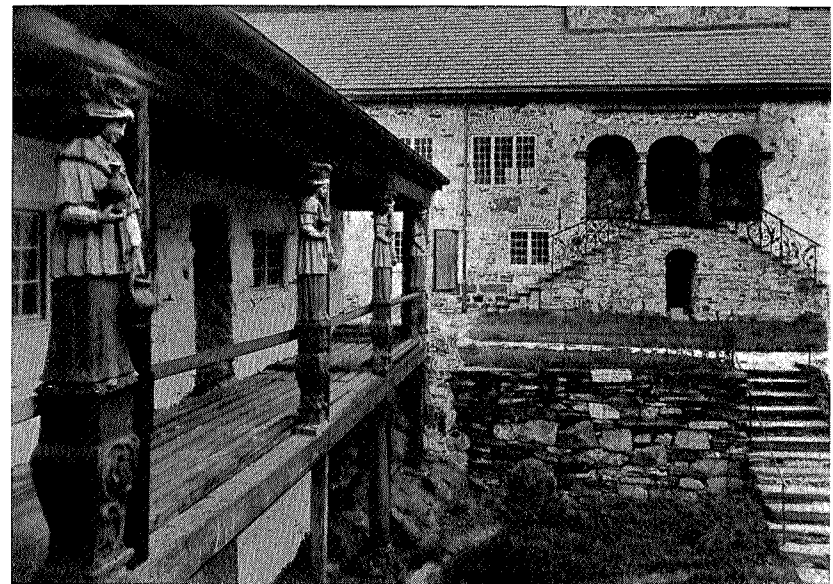
På fru Ingers gård var det en «Herresal» og da Ove Bjelkes annen hustru, Regitze Gedde, fikk se denne salen, lot hun falle en hånlige bemerkning om at fjøset på hennes fars gård var staseligere enn herresalen på Austråt. Men så hadde da også hennes far nylig bygget en av de staseligste herregårder vårt land kunne fremvise på Sem i Jarlsberg.

Om det er denne bemerkning som har fått Ove Bjelke til å reise sitt renessanseslott skal være usagt, snarere er det vel tidens bygge-lyst som har sittet i ham som i samtidens herremenn.

Ove Bjelke var en bereist mann. Han hadde studert i Tyskland og vært ved universitetet i Padua. Han hadde deltatt i ambassade-reise til Wien og til Madrid. Vel kjent ved hoffet, velstående og velstudert, en europeer med rommelig sinn, med trang til skjønnhet i sine omgivelser og den form for luksus som tiden kunne oppvise, slik var de egenskaper som karakteriserer herremannen Ove Bjelke. At han samtidig hadde sterke historiske interesser, en varmhjertet følelse for slektstradisjonen og en dyp og alvorlig religiøs natur, gir oss bildet av en personlighet som måtte være vel skikket til de høye stillinger han inntok i sin samtid.

Austråtborgen er norsk renessanses originaleste frembringelse. Riktignok gjør den nye stilretning i tiden — barokken — seg gjeldende i detaljer, men anlegget eier renessansens klarhet og tenkesett med et sjarmerende innslag av fremmedartet form, norsk i sin enkelhet, men med sydlandsk glød i poengrike motiver og i den stolte stigning anlegget har fått.

En så festlig mottagelse som Austråt kunne gi en gjest, maktet ingen annen bygning i Norge, og overraskelsesmomentet måtte virke så meget sterkere, som landskapet med Ørlandets nakne og flate strime og de eiendommelige, knudrete fjellene omkring borgen ikke ga løfte om mere enn strenghet og enkelhet. Riktignok var de nærmeste omgivelser ved borgen søkt omformet i Ove Bjelkes tid,

Borggården.

J. Larsen

så en skulle tro seg hensatt til sydligere egne. Store alléer fulgte veiene, ridebane var anlagt foran inngangen, kranset av asketrær — selv en dyrehave manglet ikke. Men borgen selv var lukket, med bygninger og murer omkring borggården, og med utforming av eksteriøret som i sin enkelhet var drevet til det ytterste.

Det var et dristig grep Ove Bjelke gjorde da han flyttet bebyggelsen på Austråt fra dens plass på sletten opp til knausen hvor kirken lå. Det er den gamle kirken som er kjernen i borgen. Kirkeskipet ble borgens kapell og tårnet ble borgtårn. Over kapellet ble riddersalen bygget, og på vestsiden av tårnet reiste Ove Bjelke en bygning av samme størrelse som kapellet og riddersalen, slik at tårnet ble det sentrale motiv. Terrenget faller sterkt mot syd, og dette er nyttet ut slik at en fikk en øvre borggård som mot øst og vest beskyttes av høye murer, og en nedre borggård som rammes inn av fløybygninger med soverom og rom for tjenerskap og ellers med alle de utrom en trengte, den gang som nå. Mot syd ble den

nedre borggården lukket med en høy mur og et porttårn. En slik plan er ikke noe utenfor det vanlige i tidens herregårder, men utnyttelsen av terrengets stigning gir en langt rikere variasjon og en silhouet som sammen med tårnhjelmens kraftige svungne profil er høyst original og av stor virkning.

Når gjesten kom frem til porttårnet klang det imot ham en fanfare fra den rikdom som foldet seg ut i portens innramning. Tre mektige våpentavler står over porten, kronet av et Kristusmonogram og rundt portåpningen står slektens anevåpen — 16 på sverdsiden og 16 på spinnesiden, føyet sammen med nobel ornamentikk. På hver side av porten står beskyttende og bedende engler til vern om denne slektstavle og en inskripsjon roper ut som en herold: Nåderike Gud, beskjerm dine tjeneres avkom!

Når så porten ble slått opp, så gjesten gjennom det mørke port-hvelvet frem mot den brede trappen opp til øvre borggård, hvor den dobbeltløpete trapp førte opp til de tre festlige bueåpningene i loggiaen som danner inngangen til borgens festrom. Gule og røde mursten i mønster omkring loggiaen sammen med rikt hugne kleberstens søyler og irrgønne kobberskjold i rekke over buene — med det rike smijernsgitter på trappen og i loggiaens åpninger, ga dette første blick inn til borgen en eksotisk farveglød, men samtidig en fornem strenghet og verdighet som stemte med den alvorlige tone fra portens velkomsthilsen.

Og når så gjesten kom inn i borggården ville han knapt kunne løsrive seg fra den billedrikdom som møtte ham. Langs fløyenes svalganger, som også fortsatte foran sydmuren og porttårnet, stod statuer i rekke og rad — de fem kloke og de fem dårlige jomfruer på vest- og østsiden, Moses, Aron, Josva og Elias på sydsiden, alle i rike gevanter og i strålende farver. Rikt utskårne søyler bar svalgangene, så hele gårdsinteriøret sydet i sin rike og farvestrålende prakt.

Men hele denne festlige ramme hadde også sin hilsen å bringe gjesten. En dypt alvorlig hilsen. Lignelsen om de kloke og de dårlige jomfruer var et av de motiver som helt fra middelalderen hadde vært yndet som billedfremstilling. Gjennom renessansen ble lignelsen vevet inn på en så stor mengde tepper, at en forstår hvilken

vekt det er lagt på denne bibelske beretning. Årvåkenheten er det kallende motiv i lignelsen. Enhver skal være beredt, så en ikke som de dårlige jomfruer står uten olje på lampen når timen er inne og brudgommen kommer. Og sammen med dette alvorlige motiv står bildene fra det gamle testamente: Moses med lovens tavler og på dem de ti buds krav. Josva som den myndige hærfører som skal føre sitt folk gjennom trengslene, Aron og Elias som budbærere for den gamle pakt.

Både farveprakten og skulpturen må selv på Ove Bjelkes tid ha virket fremmedartet. Noen parallell til denne skulpturale prakt eier vi ikke i norsk arkitektur, knapt nok i nordisk. Den sterke kontrast mellom enkelheten i borgens eksteriør og rikdommen i borggården, peker ut mot sydligere forbilder. Det ligger nær å tenke på Ove Bjelkes ferder i utlandet, særlig da de sterke inntrykk han må ha mottatt på sin ferd til Spania, hvor han fulgte Hannibal Sehested til Madrid og opplevet den sydlandske prakt som vi kan lese om i skildringen som en av deltakerne i reisen — doktor Otto Sperling — har gitt.

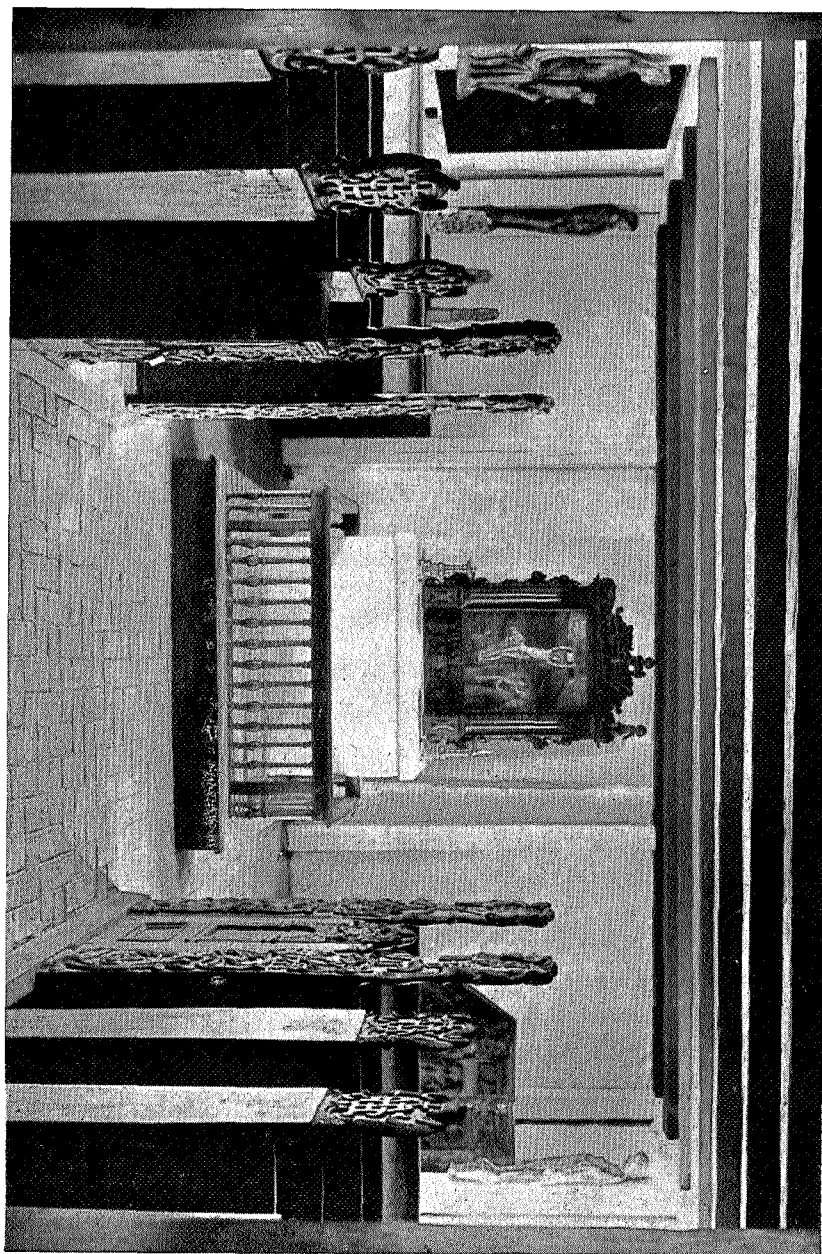
I den gamle kirkens skip formet Ove Bjelke sitt borgkapell som i dag står gjenreist. En dåd var det de menn ydet, som reddet det vesentlige av kapellets rike inventar ut fra den brennende borg,

En klok jomfru.

En dårlig jomfru.

da ulykken en stormfull november natt i 1916 rammet den gamle borg. I dag kan vi igjen glede oss over kapellets intimitet, de skønne skårne benkevanger, prekestolens kraftige relieffer og altertavlens fornemme form. Og som uttrykk for Ove Bjelkes ærbødighet for slekten, henger de middelalderske skulpturer på stolpene, figurer som fru Inger har kunnet se på i sin kirke og som tross den hårde tid ved reformasjonens gjennomføring har fått følge kirken og bidra til å knytte gammel og ny tid sammen.

Ildebrannen som la borgen i grus tok mange klenodier med seg i sitt griske grep. Vel var den store riddersalen ribbet for inventar, men den hadde i behold sine eikedører med en rikdom av skårne ornamenter og bilder. Den hadde sin praktfulle kamin, som Ove Bjelke må ha bestilt i utlandet. Men de store slektsbildene som prydet riddersalen er borte og de rike malte dekorasjoner på vegger og tak er visket ut.

Hvordan rommene i borgen forøvrig var utstyrt i Ove Bjelkes tid vet vi lite om. Som tidens herremenn har han nok omgitt seg

Ove Bjelkes stol (1654) i kapellet.

J. Larsen

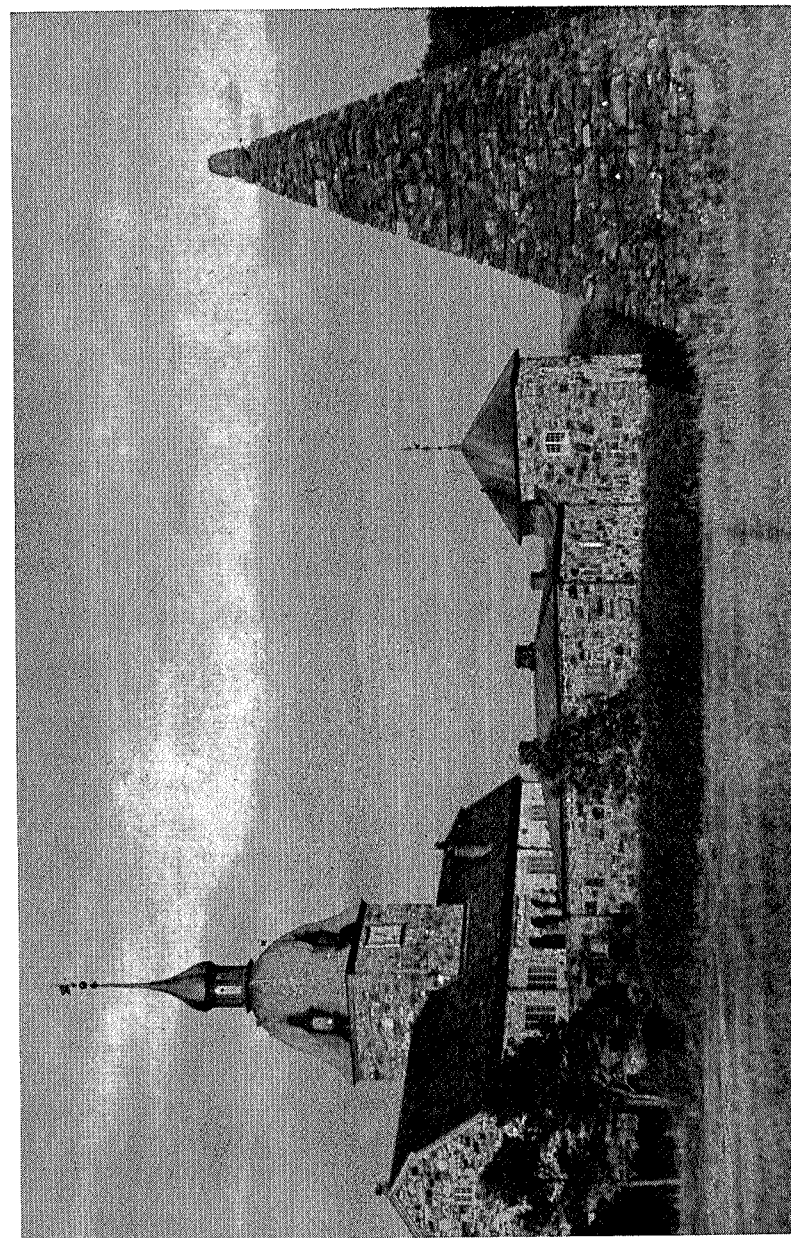

Riddersalen før brannen 1916.

med vakre ting, uten at borgen har vært preget av luksus. Og slik håper vi igjen at Austråttborgen skal fremstå.

Vårt land eier ikke mange kulturminner av en så gedigen art som den Austråttborgen uttrykker. Den rike historiske bakgrunn utvider bildet og borgens egenartede og originale form stiller den i forgrunnen av og i rekke med de minnesmerker som markerer og illustrerer vår historie.

Mange vil vel se Austråttborgen slik den står i dag med sine svære gråstensmurer og sin lukkede strenghet som et forsvarsanlegg. Men de fortifikatoriske detaljer som finnes — små skyteskår i sydveggen ut fra svalgangene og runde skyteglugger i tårnet, er nærmest av spøkefull art. Austråt er aldri tenkt som noen befestet borg slik som Steinvikholm var det. For et forsvarsanlegg av lukket karakter var vannspørsmålet en av de viktigste faktorer. På Austråt ligger brønnen fredelig utenfor anlegget.

Borgen og pyramiden fra sydvest.

På den gamle gårdens plass, noen skritt i sydvest for borgen, reiste Ove Bjelke som minnesmerke en stenpyramide. En stor stentavle med hans nærmeste families våpenskjold pryder pyramiden og inskripsjonen viser Ove Bjelkes trofasthet mot slekten og hans ærbødighet for fedrenes virke. Men han så også fremover mot kommende tider.

Det alvor som ligger i den rike utsmykning fra porttårnets signing av slekten, gjennom borggårdens vekkende lignelse frem til borgens intime kapell og den pompøse og festlige oppgang til riddersalen, er ikke skapt bare for dagen.

Derfor skal hver gjest som besøker Austråt høre en undertone i den festlige fanfare som klinger oss i møte i farver og billedstøtter, i anleggets stigning og fornemme arkitektur fra de ord som var satt over inngangen til borgen:

Denne bygning har Ove Bjelke overgitt etterslekten
å bevare med Guds hjelp.

Andeidyll.

Bjarne Bjørnstad

OG FJELLET ER DET SAME

Av Leif Halse

Tårnet heiter den øverste delen av lia, og her er lendet hengbratt. Her lønner det seg ikkje å bruke skiene. Du kan smøre med klistar eller swix eller hva du vil — her glepp det like fullt, og du heng etter armane og slit deg ut. Nei, spenn skiene av her i Tårnet. Dei er til minst bry for deg når du har dei på nakken! Vintervegen går skrå-lies i brattlenda. Ja, det er nok ikkje heilt rett å tala om veg. Det er eit spor med djupe hol for kvart steg — ein stoppveg seier gammelt folk nedi bygda. Så gjeld det om å trø i same sporet — lyfte føtene høgt og flytte dei frå hol til hol. Kanskje tykkjer du at spora står for tett — at det går fortare og lettare med å hoppe over annakvart hol. Men det sluttar du snart med, for da kjem alt på tull. Føtene blir ståande i kors — det er som du alltid får foten i feil sko. Så lyt du fint fylgje sporet og trø som dei andre har trødd. Her nyttar det ikkje å ropa ut at ein er individualist og vil gå som det høver ein sjøll

Tårnet er ikkje overvettas høgt — det er ingenting å rekne mot Babels tårn, som skulle nå heilt til himmels. Dette Tårnet blir du

I solveggen.

Leif Halse